

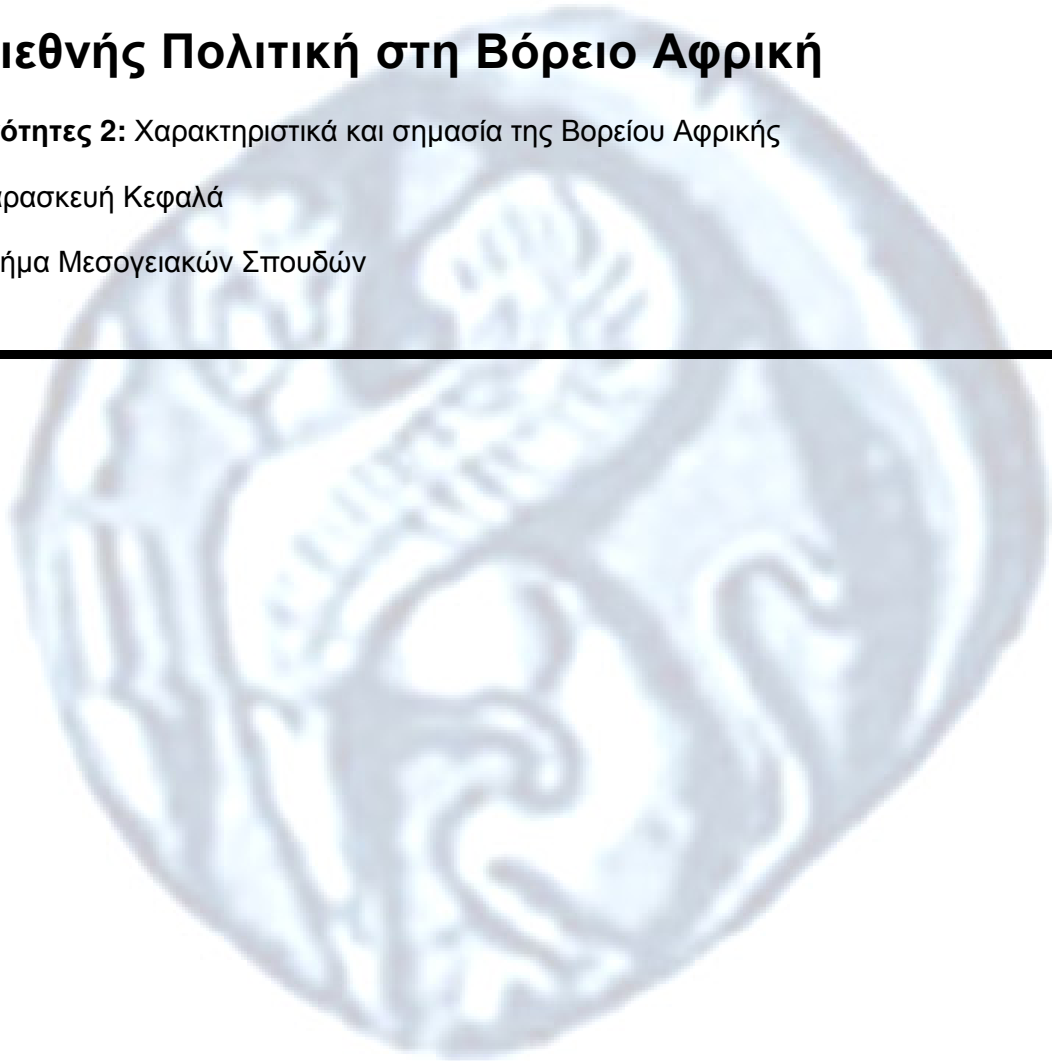
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Διεθνής Πολιτική στη Βόρειο Αφρική

Ενότητες 2: Χαρακτηριστικά και σημασία της Βορείου Αφρικής

Παρασκευή Κεφαλά

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1.	Χαρακτηριστικά και σημασία της Βορείου Αφρικής	4
1.1	Τα χαρακτηριστικά της περιοχής.....	4
1.2	Γεωστρατηγική και γεωοικονομική σημασία της Βόρειας Αφρικής.....	5
1.2.1	Η γεωστρατηγική σημασία.....	5
1.2.2	Η γεωοικονομική σημασία	6

1. Χαρακτηριστικά και σημασία της Βορείου Αφρικής

Η Βόρειος Αφρική ή *Μάγκρεμπ*, που στα αραβικά σημαίνει Δύση, είναι μία περιοχή που χαρακτηρίζεται από πολλά κοινά στοιχεία αλλά και πολλές διαφορές και αποτελείται από πέντε χώρες: Αλγερία, Λιβύη, Τυνησία, Μαρόκο και Μαυριτανία. Πρόκειται για μία περιοχή μεγάλης στρατηγικής σημασίας, καθώς ελέγχει τα νότια παράλια της Μεσογείου αλλά και γεωοικονομικής σπουδαιότητας, εφ' όσον δύο από τις πέντε χώρες που την αποτελούν, δηλαδή η Αλγερία και η Λιβύη, διαθέτουν σημαντικά αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, η σημασία του Μάγκρεμπ αυξήθηκε ακόμα περισσότερο, δεδομένων των γεωφυσικών χαρακτηριστικών της ενδοχώρας, με βάση τα οποία θα μπορούσε να αναπτυχθεί ένα επικίνδυνο δίκτυο ένοπλων ισλαμικών οργανώσεων.

1.1 Τα χαρακτηριστικά της περιοχής

Το Μάγκρεμπ αποτελεί ένα γεωγραφικό σύνολο, που παρουσιάζει κοινά, σε γενικές γραμμές χαρακτηριστικά, λόγω της κοινής ιστορικής πορείας των χωρών της περιοχής αλλά και λόγω της κοινής τους θρησκείας, δηλαδή του Ισλάμ, βάσει του οποίου η Βόρειος Αφρική αποτελεί μία πολιτισμική ενότητα. Θα περίμενε επομένως κανείς ότι αυτή η κοινή πορεία, αυτή ιστορική και πολιτισμική συγγένεια, συνεπικουρούμενη από τον ανερχόμενο παναραβισμό του Νάσερ, θα οδηγούσε στην δημιουργία μίας ευρύτερης πολιτικής οντότητας, στην οποία θα εντάσσονταν οι περιοχές αυτές.

Ωστόσο, το κύμα αποαποικιοποίησης της δεκαετίας του '50, που σάρωσε τις αποικιοκρατικές δυνάμεις της περιοχής, καθώς και τα ιδιαίτερα γεγονότα που οδήγησαν κάθε μία από τις περιοχές της Βορείου Αφρικής στην ανεξαρτησία, δημιούργησαν φυγόκεντρες τάσεις. Έτσι, η κοινή ταυτότητα διασπάστηκε και αναδύθηκαν επί μέρους εθνικές ταυτότητες. Η διαδικασία αυτή, που αποτελεί κοινό φαινόμενο στις αραβικές χώρες, απαντά σε μία διπλή αναγκαιότητα, ώστε να εκπληρωθεί ο πολυπόθητος στόχος της ανεξαρτησίας. Η πρώτη αναγκαιότητα αφορά το γεγονός ότι οι περιοχές αυτές δεν έγιναν ανεξάρτητα κράτη ταυτόχρονα, ενώ η διαδικασία της ανεξαρτητοποίησης τους δεν ήταν το ίδιο βίαιη και αιματηρή. Πράγματι, η πάλη για την ανεξαρτησία –που δεν είχε ούτε την ίδια ένταση ούτε την ίδια βία– σε όλες τις περιοχές οδήγησε στην δημιουργία νέων τοπικών πολιτικών ελίτ, ηγετικών ομάδων, οι οποίες μετά την απελευθέρωση διεκδικούν την εξουσία και αρνούνται να την μοιραστούν ή να δεχθούν τον περιορισμό της στα πλαίσια ενός κινήματος όπως ο παναραβισμός.

Είναι προφανές ότι οι περιοχές που πλησίαζαν την ανεξαρτησία δεν μπορούσαν, εν ονόματι της κοινής ταυτότητας και πολύ περισσότερο εν ονόματι του παναραβισμού, να μην δεχθούν την ιστορική ευκαιρία της απελευθέρωσης τους από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις, αναβάλλοντας την για το μέλλον αναμένοντας την απελευθέρωση και των υπολοίπων, ώστε να δημιουργηθεί μία ενιαία πολιτική οντότητα. Η δεύτερη αναγκαιότητα αφορά την ανάγκη πλήρωσης σημαντικών στοιχείων, ώστε οι περιοχές αυτές να αποκτήσουν κρατική οντότητα, όπως καθορισμένα σύνορα, ιδιαίτερη ταυτότητα, άσκηση πραγματικού ελέγχου στο έδαφος τους. Η αναγκαιότητα αυτή γίνεται ακόμα μεγαλύτερη, δεδομένου ότι το έθνος-κράτος αποτελεί πλέον την βασική μονάδα άσκησης εξουσίας αλλά και τον κυριότερο φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, στο διεθνές και περιφερειακό σύστημα. Ταυτόχρονα

όμως, για τις περιοχές αυτές γίνεται όλο και δυσκολότερο το να γίνει πραγματικότητα η αναγκαιότητα αυτή, καθώς αποτελούσαν τμήματα αυτοκρατοριών και επομένως η έννοια των κρατικών συνόρων ήταν μάλλον ασαφής.

Το ζήτημα περιπλέκεται ακόμα περισσότερο επειδή τα σύνορα τους χαρακτήθηκαν από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις, υπό την εξουσία των οποίων βρίσκονταν εδώ και δεκαετίες. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις προκύπτει ένα ακόμα πρόβλημα, δηλαδή το πρόβλημα των συνόρων που η κάθε κρατική οντότητα θεωρεί ότι της αντιστοιχούν. Με αυτά τα δεδομένα, η επί μέρους εθνική ταυτότητα δεν απορρίπτει την «κοινότητα», δηλαδή διατηρείται μόνον η αίσθηση των λαών των περιοχών αυτών ότι ανήκουν σε ένα ευρύτερο σύνολο, αυτό του αραβικού κόσμου, εξασθενεί όμως πάρα πολύ προς όφελος μίας ιδιαίτερης, αποκλειστικής και τοπικής ταυτότητας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ένας Τυνησίος αισθάνεται μόνον άραβας αλλά δηλώνει Τυνησίος, το ίδιο και ένας Μαροκινός, ένας Αλγερινός κ.ο.κ

Οι κάτοικοι της περιοχής είναι στην συντριπτική τους πλειοψηφία Άραβες υπάρχουν όμως και άλλες φυλές, όπως οι Βέρβεροι ή οι Σαχράουι, ενώ η κυρίαρχη θρησκεία είναι το Ισλάμ.

1.2 Γεωστρατηγική και γεωοικονομική σημασία της Βόρειας Αφρικής

Για να κατανοήσει κανείς την θέση που κατέχει ένα υποσύστημα στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα θα πρέπει να εξετάσει πρῖν από όλα την σημασία της γεωγραφίας στον στρατηγικό σχεδιασμό των τοπικών, περιφερειακών και διεθνών δρώντων αλλά και την βαρύτητα της γεωγραφικής θέσης του συγκεκριμένου υποσυστήματος όσον αφορά την οικονομία και, κυρίως, όσον αφορά την παραγωγή και διακίνηση των ενεργειακών πόρων, πρωτίστως του πετρελαίου.

1.2.1 Η γεωστρατηγική σημασία

Η Βόρειος Αφρική έχει πολύ μεγάλη γεωστρατηγική βαρύτητα για περισσότερους από έναν λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι ότι αποτελεί την νότια όχθη της Μεσογείου και επομένως ελέγχει τον διάπλου της *Mare Nostrum*, ενώ βρίσκεται σε άμεση αλληλεξάρτηση με τον μεσογειακό Βορρά. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι πολιτικές ισορροπίες, η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική πρόοδος των χωρών του Μάγκρεμπ αποτελούν σημαντικό μέλημα των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένου ότι εάν δεν υπάρξει σημαντική βελτίωση του βιωτικού επιπέδου των νότιων γειτόνων τους δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν σοβαρά διασυνοριακά προβλήματα, όπως η ρύπανση της Μεσογείου, ή το οργανωμένο έγκλημα σε όλες του τις μορφές, όπως η λαθρομετανάστευση, η εμπορία ανθρώπων, το λαθρεμπόριο ναρκωτικών, όπλων κ.α. Αντίθετα, μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον υστέρησης σε όλους τους τομείς, όπως αυτό που επικρατεί στην Βόρειο Αφρική, αναπτύσσονται ασύμμετρες απειλές, όπως η αύξηση της επιρροής των φανατικών ισλαμικών οργανώσεων, που στρέφονται εναντίον της Δύσης, τα κύματα προσφύγων που θα προκληθούν από περιβαλλοντικές καταστροφές ή συγκρούσεις και ούτω καθ' εξής.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο η σημασία της περιοχής έχει ιδιαίτερο βάρος είναι το γεγονός ότι το Μάγκρεμπ, δηλαδή η Βόρειος Αφρική, έχει μία σχέση «συγκοινωνούντων δοχείων» με το Μάσρεκ, δηλαδή με την Εγγύς Ανατολή, μία περιοχή που χαρακτηρίζεται από τις πολλές και περίπλοκες ανοικτές συγκρούσεις που την διέπουν, για λόγους εθνικούς, θρησκευτικούς, πολιτισμικούς και πολιτικούς. Ο τρίτος λόγος σχετίζεται με το γεγονός ότι ο έλεγχος του Μάγκρεμπ από μία μεγάλη δύναμη επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση της στην λεγόμενη Μαύρη Αφρική και για τον λόγο αυτό η Γαλλία, που βρισκόταν σε άμεση γειννίαση με την περιοχή, μόλις μπόρεσε να υπερβεί την ήττα που υπέστη στους ναπολεόντειους πολέμους, έσπευσε το 1830 να καταλάβει το Μάγκρεμπ. Αν και οι συνθήκες έχουν αλλάξει και δεν γίνεται πλέον λόγος για στρατιωτική κατάληψη εδαφών – και όπου υπάρχει είναι παράνομη και αποτελεί κατάφωρη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου -, ωστόσο ο στρατηγικός, πολιτικός ή και οικονομικός έλεγχος που μπορούν να ασκήσουν ισχυροί διεθνείς δρώντες σε κράτη της περιφέρειας αποδεικνύεται εξ ίσου, αν όχι περισσότερο, αποτελεσματικός.

Ένας άλλος λόγος, τέλος, για τον οποίο η Βόρειος Αφρική έχει ιδιαίτερη γεωστρατηγική σημασία, είναι το γεωφυσικό ανάγλυφο της ενδοχώρας της, δηλαδή η έρημος και εκτεταμένες οροσειρές, οι οποίες είναι δύσκολο να ελεγχθούν από τον τακτικό στρατό της κάθε χώρας και μπορούν, επομένως, να αποτελέσουν ιδανικό καταφύγιο για ένοπλες ομάδες φανατικών ισλαμιστών. Έτσι, η ανάδυση του ακραίου πολιτικού Ισλάμ, κυρίως στην Αλγερία στις αρχές της δεκαετίας του '90, και στην συνέχεια η ίδρυση της λεγόμενης *Al Κάϊντα του Μάγκρεμπ*, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, επαναφέρουν το ζήτημα της γεωστρατηγικής σημασίας της Βορείου Αφρικής, με άλλους όρους βεβαίως, αλλά και το υπογραμμίζουν.

1.2.2 Η γεωοικονομική σημασία

Η γεωοικονομική σημασία της Βορείου Αφρικής έγκειται στον ορυκτό πλούτο που διαθέτει και κυρίως στα μεγάλα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου που εξάγει. Η σημασία αυτών των πόρων δεν εξαντλείται στο γεγονός ότι τα αποθέματα του μαύρου χρυσού και του φυσικού αερίου έχουν αρχίσει να μειώνονται διεθνώς, ενώ οι ανάγκες αυξάνονται ούτε μόνο στο γεγονός ότι το κόστος εξόρυξης τους είναι σημαντικά χαμηλότερο και η άντληση τους πολύ ασφαλέστερη για το περιβάλλον, από ό,τι -για παράδειγμα- η εξόρυξη πετρελαίου από υποθαλάσσια κοιτάσματα. Μία νέα πτυχή έχει αναδυθεί στο ζήτημα της τροφοδοσίας με καύσιμα, κυρίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας.

Το πρόβλημα αυτό, κάθε άλλο παρά νέο είναι, εάν αναλογιστεί κανείς πόσες συγκρούσεις έχουν διεξαχθεί –και διεξάγονται ακόμα, όπως στην Τσετσενία ή το Νταρφούρ, για τον έλεγχο της ροής και της τιμής του πετρελαίου αλλά και το κόστος των λεγόμενων πετρελαϊκών κρίσεων του 1973 και 1979. Ωστόσο στις νέες μεταδιπολικές συνθήκες, το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας αποκτά νέες διαστάσεις στον βαθμό που βρίσκεται σε εξέλιξη μία σφοδρότατη οικονομική σύγκρουση, που εκφράζεται με το λεγόμενο «παιχνίδι των αγωγών». Είναι προφανές ότι το διακύβευμα της κατασκευής αγωγών που μεταφέρουν πετρέλαιο και φυσικό αέριο στις διεθνείς αγορές δεν είναι μόνο οικονομικό αλλά είναι και ζήτημα επέκτασης ή εδραίωσης πολιτικής επιρροής μεγάλων περιφερειακών δρώντων, όπως η Ρωσία,

ή διατήρησης καθεστώτων, όπως συμβαίνει με το Ιράν. Έτσι, αν και η ζήτηση για μαύρο χρυσό στις διεθνείς αγορές είναι πολύ μεγάλη, επομένως υπάρχει ένα τεράστιο οικονομικό διακύβευμα, πολλές φορές η κατασκευή αγωγών που θα μετέφεραν μεγαλύτερες ποσότητες ταχύτερα και ασφαλέστερα, καθυστερεί ή και ματαιώνεται, διότι υπεισέρχεται το πολιτικό διακύβευμα που αφορά το από ποιες χώρες θα περάσει ο αγωγός και ποιών χωρών το πετρέλαιο θα μεταφέρει.

Επίσης, οι συχνά δύσκολες σχέσεις γειτονικών κρατών, που μετατρέπονται κάποιες φορές σε ανοικτή ένοπλη σύγκρουση, όπως συνέβη τον Αύγουστο του 2008 με την Ρωσία και την Γεωργία, θέτει σε κίνδυνο την τροφοδοσία της Ευρώπης με πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Έτσι, το γεγονός της γειτνίασης της Ευρώπης με την Αλγερία και την Λιβύη, η οποία είναι ο τρίτος σημαντικότερος προμηθευτής της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε πετρέλαιο, αλλά και οι καλές σχέσεις τις οποίες προσπαθούν να αναπτύξουν οι «27» με τους μεσογειακούς τους εταίρους, μειώνουν αισθητά το κόστος μεταφοράς καυσίμων προς την γηραιά ήπειρο αλλά και την απειλή για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια.

